

**İLAHİYAT FAKÜLTESİ ÖĞRENCİLERİNİN BEKLENEN KURTARICI (MEHDİ)
ALGISI (HATAY MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ)***

**Theology Faculty Students' Perception of the Expected Savior (Mahdi) (The Example of
Hatay Mustafa Kemal University)**

İlbey DÖLEK¹

Makale Bilgileri

Geliş Tarihi : 30.10.2020
Kabul Tarihi : 03.03.2021
Yayın Tarihi : 22.06.2021

Özet

İnsanlık tarihinde neredeyse bütün toplumlarda bir dini inanışa rastlamak mümkündür. İnsanlar farklı nedenlerin etkisinde kalarak özellikle zor zamanlarda bir kurtarıcının geleceğine ve içinde bulundukları durumdan kendilerini kurtaracağına inanırlar. Her ne kadar kurtarıcı beklentisinde sosyo-psikolojik nedenler öne çıksa da dini/teolojik referanslar da etkili olmaktadır. Kurtarıcı beklentisi genelde din bilimleri alanındaki disiplinleri ilgilendirse de Dinler Tarihi alanını özel olarak ilgilendirmektedir. Kurtarıcı beklentisi insanlık tarihinin her döneminde görülmekle birlikte özellikle kıyamete yakın bir zamanda düzeni sağlayıcı bir figürün geleceğine dair beklentinin arttığı görülmektedir. Kurtarıcı beklentisinde tarihi, kültürel ve psikolojik nedenlerin dışında dini/teolojik nedenler de etkili olmaktadır. Dini referanslara dayalı olarak bir kurtarıcı beklemek soteriolojik anlamda kıyamet ile ilişkilendirilmektedir. Dinler Tarihi geleneğinde din kurucusunun vefatının ardından geride kalanların karizmatik bir lider arayışına girdikleri görülür. Neredeyse bütün dini ve kültürel gelenekte rastlanan beklenen kurtarıcı inanışı İslami gelenekte Mesih ya da Mehdi'nin ortaya çıkışı olarak tezahür etmiştir. Bu araştırmanın konusu İslami gelenekte görülen beklenen kurtarıcı (Mehdi) inanışını kapsamakta olup çalışma evreni, İlahiyat Fakültesinde okuyan öğrenciler ile sınırlandırılmıştır. Bu araştırmanın amacı, İlahiyat Fakültesinde okuyan öğrencilerin kurtarıcı Mehdi beklentisi ile İlahiyat eğitiminin öğrencilerin kurtarıcı beklentisi inanışı üzerinde etkili olup olmadığını tespit etmektir. Mehdi beklentisinde etkisi araştırılan bağımsız değişkenler arasında cinsiyet, sınıf kademesi, doğum yeri bölgesi, yerleşim yeri, ekonomik durum yer almaktadır. Araştırma nicel yöntemle uygun olarak hazırlanmış olup kullanılan anket soruları Sümer ve Aktaş'tan (2018) ve araştırmanın yapıldığı üniversitenin Etik kurulundan gerekli izinler alınarak uygulanmıştır. Hazırlanan ankette kurtarıcı Mehdi beklentisi inanışı, Mehdi'nin kimliği, Mehdi'lik düşüncesinin bilgi kaynakları, Mehdi düşüncesinin tarihsel ve toplumsal geçmişi ve diğer inançlarda görülen kurtarıcı beklentisi ile ilişkisini yönelik sorulara yer verilmiştir. Anket soruları ile İlahiyat Fakültesinde okuyan öğrencilerin kurtarıcı Mehdi beklentisine yönelik görüş ve tutumları incelenmiştir. Elde edilen bulgulara göre, İlahiyat Fakültesinde okuyan öğrencilerin Mehdi beklentisi %25,2'dir. Beklenen kurtarıcı inanışında cinsiyete dayalı anlamlı bir fark görülmez iken sınıf kademesine göre farklılaşmanın olduğu tespit edilmiştir. İlahiyat Fakültesinde alınan eğitim kademesi arttıkça öğrencilerin beklenen kurtarıcı (Mehdi) inanışında bir azalma olduğu tespit edilmiştir. Çalışmanın sonunda önerimiz, kurtarıcı beklentisi inanışı bir inanç meselesi yerine insani bir arayışın ürünü olarak telakki edilmesi konunun anlaşılması adına daha sağlıklı olacaktır. Kurtarıcı beklentisi inanışı farklı dini ve kültürel geleneklere sahip toplumlarda yer alması nedeniyle farklı disiplinlerin bakış açısıyla kurtarıcı beklentisinin ortak nedenleri ve sonuçlarını mukayese edecek yeni araştırmalara ihtiyaç bulunmaktadır.

Anahtar kelimeler: Mehdi • Beklenen Kurtarıcı • İslam • İlahiyat • Kurtuluş.

* Etik Kurul Onayı: Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu, Toplantı Tarihi:08.11.2019, Karar No: 05

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi/ İlahiyat Fakültesi/ Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü /Din Bilimleri Anabilim Dalı, ilbey.dolek@mku.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-6287-4067>

1. Giriş

Kurtarıcı beklentisi genelde din bilimleri alanındaki disiplinleri ilgilendirir ancak Dinler Tarihi alanını özel olarak ilgilendirmektedir. Kurtarıcı beklentisi insanlık tarihinin neredeyse her döneminde görülmekle birlikte özellikle kıyamete yakın bir zamanda düzeni sağlayıcı bir figür olarak bu beklentinin arttığı görülmektedir. Kurtarıcı beklentisinde tarihi, kültürel ve psikolojik nedenlerin dışında dini/teolojik nedenler de etkili olmaktadır. Dini referanslara dayalı olarak bir kurtarıcı beklemek soteriolojik anlamda kıyamet ile ilişkilendirilmektedir. Bu beklenti ahir zamanda geleceği ve bozulan düzeni tekrar sağlayacağına yönelik bir inanış olarak karşımıza çıkar. Dinler Tarihi geleneği açısından bir kurtarıcı beklemek iki şekilde algılanmaktadır. Birincisi iman dâhilinde inanç meselesi olarak ele alınması iken ikincisi ise inanç konusu yapılmadan kültürel bir olgu olarak kabul edilmesidir. Örneğin Hristiyanlık açısından kurtarıcı beklentisi (Mesih) imanın konusu olurken Sünni Müslümanlar açısından kültürel bir fenomen olarak değerlendirilmektedir. Verilen örneklerde olduğu gibi kurtarıcı beklentisi, bazı Müslümanlar arasında buhranlı dönemlerde bir halk inanışı olarak yer edinmiştir (Kutlu, 2017: 528). O nedenle, bu çalışmada kurtarıcı beklentisini “inanç” yerine “inanış” olarak kullanmayı tercih ettik.

I.Dini Geleneklerde Kurtarıcı Beklentisi

Kurtarıcı beklentisi inanışı farklı dini ve kültüre sahip neredeyse bütün toplumlarda görülür (Şeriati, 1991; Kirman, 2016:201; Gündüz, 2017). M. Weber'e göre, ilksel dönemde insanlar kötülüklerden ve hastalıklardan korunabilmek için ait olduğu kabilesinin putuna değil de büyücüsüne sığınyordu. Büyücüler de bu insanları tehlikelerden, kötülükten ve hastalıktan korumaya çalışmıştır. Onlar da bu sayede sıkıntılardan kurtulacaklarına inanıyordu. Weber'e göre, sığınmanın temel sebebi büyücünün sahip olduğu karizmaya dayanıyordu. İşte bu karizmatik kişiye duyulan inanç zaman içinde kutsallaştırılmıştır (1998, 346-349) J. Wach da bu görüşleri destekler nitelikte günümüzde dinlerde görülen kurtarıcı beklentisinin benzer formda ilkel dinlerde olduğunu belirtir. Ona göre, ilkel toplumlarda kurtarıcı yoksunluktan ve talihsizlikten kurtaran, ferahlatıcı, yardım edici ve ölümsüzlük getiren biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu kurtarıcı genellikle ya bir hayvan, ya bir insan, ya da bir tanrı olarak görünebilir (2004: 273). Antik Yunan'da kurtarıcı (Savior) olarak Zeus kabul edilmiş ve ona “*kurtaran, koruyan, koruyucu*” anlamında “*Zeus Soteros*” (Δίας Σωτήρ) denilmiştir. Ayrıca Athena, Artemis, Demeter gibi bazı Tanrıçaların da lakabı “epiteti” olarak kullanılmıştır (Çelgin, 2018: 755). Antik dönemde Tanrıların ve Tanrıçaların en çok kullanılan epitetlerinden olan Soteros, kötülüklerden kurtarıcı ve koruyucu Tanrı kimliğinde olup bu külte Atina başta olmak üzere Batı Anadolu'da örneklerine rastlamak mümkündür (Şahin, 2001: 172).

Bu inanışın ortaya çıkışı konusunda farklı görüşler bulunmaktadır. Jeremias'a göre kurtarıcı beklentisi ilk defa Sümerlerde ortaya çıkmış olup daha sonra Babil ve Mısır'a yayılmıştır. Bu inanışa göre, zaman gittikçe kötüye gidecek, dünyayı günahlar saracak ve halkın beklediği kurtuluşu Tanrı'nın göndereceği bir kurtarıcı sağlayacaktır (Jeremias,

1927: 72-73; akt. Sarıkçioğlu, 1977: 16-17). W. Staerk, Jeramias'ın görüşünün aksine kurtarıcı beklentisi Yahudiliğe Mısır'dan değil Zerdüştilik'ten geçmiştir. Bir başka görüşe sahip olan H. Gressmann'a göre ise Yahudilerdeki kurtarıcı beklentisi Mısırlılardan değil Amurrilerden geçmiştir (Sarıkçioğlu, 1977: 17).

İlahi dinler olarak kabul edilen Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam'ın dışında Uzak Doğu, Hint ve İran dinlerinde bu inanın örneklerine rastlamak mümkündür. Budistlere göre, dünya günden güne kötüye doğru gitmekte olup bu gidişin sonunda ahlak tamamen yozlaşacak, dünyayı hırs, öfke, cehalet ve sapıklık dolduracaktır. İnsanlar anne babalarına hürmet etmeyecek, rahip olmak isteyen talebe bulunmayacak ve kutsal yazıların manası kaybolacaktır. Bu tür olumsuz durumların yaşandığı dönemde bazı rivayetlere göre Buda'nın ölümünden beş bin sene sonra (yaklaşık M.S. 4457) Maitreya kurtarıcı olarak dünyaya gelecektir. Maitreya kamil bir aydınlatıcı, bütün ilimleri ve doğru yolları bilen yüksek bir Buda'dır (Sarıkçioğlu, 1980: 80). Maitreya, “*dost, arkadaş, hamdedilen*” anlamlarına gelmektedir (Gündüz, 2017: 315). Zerdüştilik'te de ahir zamanda gelecek kurtarıcı beklentisi inancı vardır. Zerdüştilerde beklenen kurtarıcı, Saoşyant'tır. Zerdüş'tün soyundan olan Saoşyant, dünyanın sonunda ilahi adaleti sağlamak üzere dünyaya gelecektir. Saoşyant, “*fayda*” anlamına gelen bir kelimedenden türemiş olup “*fayda sağlayan kişi*” manasına gelir. Gathalarda bu kelime “yardımcı, kurtarıcı” anlamında kullanılmıştır (Harman, 2017: 46). Hinduizm'de beklenen kurtarıcı, Hint kutsal metinlerine göre zamanın sonunda gelecek olan Kalki'dir. Bu isim ona dünyanın kir ve günahlarını temizleyecek kişi olduğundan verilmiştir. Reenkarnasyon inancı ile ilişkili olarak kurtarıcı Kalki'nin, Vişnu'nun gelecekteki son *avatarı* olacağına inanılır (Sarıkçioğlu, 1997: 13). Sabiilik'te ise dünyanın sonunda kötülük, fitne, zulüm, savaş, doğal afetler ve kıtlık ortaya çıkacak ve yaşanan bu kötü durumu ortadan kaldıracak bir kurtarıcının geleceğine inanılır. Beklenen kurtarıcı olarak Praşai Siva'dır ve Sabii kutsal metinleri ondan “*son savaşçı veya kral*” olarak bahsetmektedir (Gündüz, 2007: 485-486).

Mesih kavramı Yahudi kutsal metinlerinde Tanrı tarafından özel bir güçle ve görevle yüklenmiş kişi (Levililer, 4:3, 5, 16), Krallar (I. Samuel, 2:10; I. Krallar, 19:16) ve peygamberler (Mezmurlar, 105:15; I. Tarihler, 16:22) için kullanılmıştır. Yahudi geleneğinde kurtarıcı (Mesih) beklentisi çok köklü bir inanç olup iman esasları arasında yer almaktadır. Üstün niteliklere sahip Mesih geldiğinde Yahudileri diasporadan ve başka milletlerin tahakkümünden kurtararak onları vaadedilmiş topraklara kavuşturacağına ve bütün dünyaya Yahudiler hâkim olacağına inanılır. Beklenen Mesih'in gelişi ile Yahudiler, eski şan ve şöhretlerine kavuşacaktır (Harman, 2017: 47). Talmud'da Mesih olarak Davud motifi işlenir. Onun gelişi yeni bir çağın başlangıcı olarak kabul edilir. Onun gelmesi için ise bazı hadiselerin gerçekleşmesi gerekir. Örneğin, İsrail'de egemen olan iki evin egemenliğinin sona ermesi, zamanın giderek kötüleşmesi ve kötülüğün had safhaya ulaşması ile zulmün ve adaletsizliğin artmasıdır (Batuk, 2003: 94; Sanhedrin, IV, 38a). Yahudilik açısından Mesih'in geleceğine inanmak başlangıçta iman esasları arasında görülme de sonraları dâhil edilmiştir. Hatta bu konuda Ortaçağ'ın etkili Yahudi kalamcısı Maimonides'in (1135-1204)

belirlediği on üç maddelik amentünün on ikinci maddesi, “*kâmil bir imanla gecikse de mesihin geleceğine inanmayı ve onu her gün beklemeyi*” (Adıbelli, 2016) içermektedir.

Hristiyanlar da kurtarıcı olarak Mesih beklemektedirler. Ancak Yahudilerden farklı olarak Hristiyanlara göre İsa Mesih, insanlığı kurtarmak için yeryüzüne gelerek enkarne olmuş ve ilk günah kirinden insanlığı temizlemek için kendi kanını çarmıhta akıtmıştır. Dolayısı ile İsa, kristolojik açıdan hem beşeri hem de ilahi özelliğe sahiptir. İsa Mesih, çarmıhta ölüp gömüldükten sonra mezardan dirilerek ilahi aleme yükselmiş ve orada semavi krallığını kurmuştur. İsa Mesih ya da Oğul, ahir zamanda tekrar kurtarıcı olarak yeryüzüne ikinci kez gelerek adeta yarım kalan insanlığın kurtarılması işini tamamlayacaktır (Gündüz, 2017: 335). Yahudilerle Hristiyanlar beklenen kurtarıcıyı “Mesih” adında beklemektedirler ve her iki gelenekte de kurtarıcı Mesih inancı iman esasları arasında yer alır. Ancak, Yahudilerin beklediği kurtarıcı İsa Mesih değildir. Mesih konusundaki bu görüş ayrılığının Yahudilerle Hristiyanlar arasındaki diyalogun en önemli engeli olduğu da ifade edilir (Scholem, 1995). Zamanın sonunda gelmesi beklenen kurtarıcı inancı Yahudilik ve Hristiyanlık açısından apokaliptik dönem ve literatür ile merkezi bir konuma ulaşmış ve bu literatür İslam geleneğinde mevcut olan kurtarıcı beklentisi düşüncesini etkilemiştir. Bu bağlamda söz konusu inanış, mevcut inançsızlık, adaletsizlik, kötülük, savaşlar, bela ve musibetlerin yakın zamanda sona ereceği, beklenen kurtarıcının gelişiyi birlikte dini hâkimiyet, mutlak adalet, iyilik, barış ve bereket dolu bir çağın başlayacağı umut ifade edilmiştir (Aygün, 2019: 255). Hristiyanlık’ta bu dönem apokaliptik bir çağ olup kıyametten önceki bin yıllık barış, saadet ve mutluluk devresine denk gelir. Bu çağ aynı zamanda kavga ve çatışmanın habercisi olup Hristiyanlık’ta İsa Mesih’in ikinci kez gelişine eşlik eder (Kirman, 2016: 46).

II. İslam Dünyasında Beklenen Kurtarıcı (Mehdi) İnanışı

İslam geleneğinde “*beklenen kurtarıcı*” denildiğinde Hz. İsa’nın Mesih olarak tekrar yeryüzüne gelişi ve/veya Mehdi’nin kıyametten önce gelmesi anlaşılmaktadır. Hatta bazen ikisinin birbirine karıştırıldığı ve birbirinin yerine kullanıldığı olmuştur. Sünni gelenekte inanç olarak bir kurtarıcı beklentisi yer almazken bazı çevrelerde kültürel anlamda bir inanış olarak algılanmıştır. Ancak İslam’ın Şia mezhebinde kurtarıcı olarak Mehdi’yi beklemenin bir inanç meselesi olduğu da bilinmektedir.

Mehdi, sözlükte “*doğru yolu bulmak; yol göstermek, rehberlik etmek*” anlamındaki hüdâ (hedy, hidâyet) kökünden türemiş bir sıfat olup “*hidayete erdirilmiş, kendisine doğru yol gösterilmiş kişi*”ye denir. İleride gelecek bir kurtarıcı (mesih, mehdi) inanışı ilahi kökenli dinlerde olduğu gibi ilksel dönem dinlerde de görülmekte olup bu inanış bir bakıma tarihte ve günümüzde bazı dinî-siyasî hareketlerin güç kaynağını oluşturmaktadır. Kavramın içeriğindeki âhir zaman, hükümdarlık, dini yenileme, kurtarıcılık gibi ana özellikleri değişmemekle birlikte içinde bulunduğu dinin karakterine göre ayrıntılarda farklılıklar görülmekte, bu kavramı ifade eden kelimeler de dinlere ve kültürlere göre değişmektedir (Sarıkçıoğlu, 2003). İslami gelenekte ahir zamanda geleceğine inanılan kurtarıcıya “Mehdi”

adı verilir. Arapça “heda” yol gösterici kökünden gelen Mehdi aynı zamanda Hz. Muhammed’e verilen bir isimdir.

Kurtarıcı beklentisi inancının dinlerin kurtuluş öğretileri ile ilişkisi bulunmaktadır. Dinin hedefi, insanın bu dünyada mutlu olmasını ve ebedi alemde de nihai kurtuluşa ulaşmasını sağlamaktır. Dolayısıyla kurtuluş kavramı, dinlerin temel motiflerinden biridir. Dinler insanlara inandıkları taktirde kurtuluşa erme umudu vermekte ve bu kurtuluşun yolunu göstermektedir. J. Wach’a göre kurtuluş fikri, kurtuluş öğretisine sahip dinlerin dini düşünce ve faaliyetlerinin merkezinde yer alır (1995: 253). Çünkü bütün dinlerdeki “*kurtuluş fikri*”, insanların kurtuluş ihtiyacına ve dünyaya bakışlarına ilişkin benzer temel anlayışlar ortaya koymaktadır (Baybal, 2002: 38). Kuran, bu fikri “*felah*” kavramı ile ilişkilendirerek kurtuluşa erenleri “*muflihun*” olarak nitelendirmektedir (Harman, 2017: 42; Bakara, 2: 5; Al-i İmran, 3: 104; Araf, 7: 8). Çeşitli dini gelenekte ahir zamanda gelmesi beklenen kurtarıcının yeryüzündeki kötülükleri yok edeceği ve Tanrı’nın iradesi ve hükümlerini bu dünyada uygulayarak insanların barış, huzur ve refah içinde yaşamalarını temin edeceğine inanılır (Batuk, 2017: 62). Kuran’da bir kurtarıcı beklentisine dair herhangi bir bilginin olmayışını ve önceki kutsal metinlerde beklenen kurtarıcıya (peygambere) dair bilgilere yer verilmesini iki şekilde açıklamak mümkündür. Birincisi Kuran’ın son din olarak İslam’ın kutsal metni olmasıdır. İkinci olarak da nübüvvet geleneği çerçevesinde her peygamberin kendisinden sonra gelecek olanı haber vermesi/müjdelemesiyle alakalı olup Hz. Peygamber’den sonra başka bir peygamberin gelmeyecek olmasıdır. Tevrat’ta “*İsrailoğullarına söyle, onlara kardeşleri arasından senin gibi bir peygamber göndereceğim..*” (Tesniye, 18). İncillerde ise “*ben de Baba’ya yalvaracağım ve o size başka bir “Paraklit” gönderecektir*” (Yuhanna, 14: 15-16), başka bir yerde de “*ben gitmezsem Paraklit size gelmez*” (Yuhanna, 16:7) ifadeleri yer alır. Buna mukabil Kuran’da gelecek bir kurtarıcıdan bahsedilmez ancak önceki kutsal yazıları bu konuda tasdik eder. “*O, sana kitabı, önündekileri doğrulayıcı olarak hak ile indirmektedir.*” (Al-i İmran, 3:3). Yine Kuran’a göre, Hz. İsa havarilerine “*benden sonraki ismi övülen (Ahmed) bir elçinin müjdecisiyim..*” demiştir (Saf, 61: 6). Kuran-ı Kerim’de İsa, “*İsa Mesih*”, “*Meryemoğlu İsa Mesih*” olarak geçmektedir (Al-i İmran, 45; Maide 74-75). Kuran’ı Kerim’de onun diğer peygamberler gibi bir peygamber olduğu ve kendisinden sonra gelecek olan Ahmed ismindeki peygamberi müjdelediği ifade edilir. Dolayısıyla Hristiyan geleneğe göre teslisin ikinci unsuru olan İsa Mesih ile İslam’ın peygamber olarak gördüğü İsa taban tabana zıttır. Bu ontolojik ve teolojik farklılık kendisini iki dini geleneğin kurtarıcı beklentisinde de göstermiştir.

Fazlur Rahman’a göre İslam dünyasındaki kurtarıcı beklentisi inancı ilk olarak Şiiler ve Sufiler (Mutasavvıflar) arasında ortaya çıkmış ve daha sonra Sünnilere geçmiştir. Müslümanlar arasında yaşanan iç savaşlar ve fitnelerden dolayı halkın içine düştüğü kötü duruma karşı umut aşılama için Allah tarafından bir kurtarıcının gönderileceği beklentisi yaygınlık kazanmıştır. Ona göre böyle bir düşüncenin ortaya çıkmasında “*Sahabelere, sonra onları takip eden nesle, daha sonra da bu ikinci nesle hürmet gösteriniz*” şeklindeki rivayet

etkili olmuştur (F. Rahman, 2004: 333). İsmail Hakkı İzmirli'ye göre de önceki İmamiyye âlimleri arasında Mehdi meselesi yok idi. Sadece Şeyhayn'dan (Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer) uzak durmaları, Hz. Ali'yi Hz. Peygamberin vasisi ve sahabenin en faziletlisi bilmeleri meselesi vardı. Masum imam, beklenen imam (imam-ı muntazır) meselesi sonradan ortaya atılmıştır. Bu yüzden Mehdi meselesi sonraki dönem İmamiyye ve Mutasavvıflar arasında esaslı bir mesele olarak karşımıza çıkar (İzmirli, 2010: 339-340).

Kuran-ı Kerim'de açıkça herhangi bir kurtarıcının geleceğine dair bilgi yer almadığı gibi bu konuda *"bir toplum kendilerindeki özellikleri değiştirmeye kadar Allah, onlarda bulunanı değiştirmez"* (Rad,13: 11; Enfal, 8:53) ayeti ile toplumlardaki değişim ve dönüşümün bir kurtarıcıya bağlı olmadığı anlatılmaktadır. Bu minvalde, A. İzzetbegoviç, *"Mehdi bizim tembelliğimizin adıdır"* diyerek, ayette belirtilen azim ve çalışmanın önemine dikkat çekmiştir (İzzetbegoviç, 2010: 54). Mehdi beklentisi genellikle adaletsizlik, eşitsizlik ve haksızlığın olduğu ortamlarda zuhur etmekte olup bu ortamlarda bazı siyasi hareketleri de ortaya çıkarmaktadır. Dolayısıyla beklenen kurtarıcının kimliğinin ve geliş zamanının belirsiz oluşu siyasi emellere hizmet edebilmektedir (Utku, 2017). Fığlalı'ya göre (2011) kurtarıcı beklentisi inancı *"kurtarıcı"* rolüne heveslenen siyasiler ya da kendilerinden menkul *"kutsal"* sıfatı taşıyan meczuplar tarafından başlatılır ya da körüklenir. Mehdilik ve Mesihlik meselesi, kesinlikle bir iman konusu değil; olsa olsa çaresiz insanları avlamak için bir ökse olabilir. Öztürk'e (2017) göre, kurtarıcı beklemek insanın Allah'ın kendisine lütfettiği akıl ve irade gibi nimetleri yok sayması anlamına gelir.

Beklenen kurtarıcı ile ilgili hadislerde Hz. Peygamber'e isnad edilen birçok rivayet bulunmaktadır. Süyuti'nin (ö.911/1505) tespitine göre konuyla alakalı 257, Bestevi'ye göre ise 338 rivayet bulunur. Bu sayı Şia külliyatında daha da fazladır. Beklenen kurtarıcı Mehdi'nin ismi hadislerde *"Muhammed b. Abdullah"*, *"İsa b. Meryem"*, *"Ehl-i Beyt'ten"*, *"Fatıma'dan"*, *"Hz. Muhammed ümmetinden"* olarak geçmektedir. Geldiğinde ise yeryüzünü adaletle dolduracağı, daha önce görülmemiş refaha ulaştıracağı ve adaleti tesis edeceği ifade edilmektedir (Yücel, 2017: 143-144). İbn-i Haldun Mukaddime adlı eserinin 52. Faslı'nda İslami gelenekte Mesih ve Mehdi konusundaki görüşleri ele almıştır. Ona göre, asırlar boyunca Müslümanlar arasında ahir zamanda Hz. Peygamberin soyundan -Mehdi adında- birinin zuhur edeceğine inanılmaktadır. Geleceğine inanılan bu kişi dini kuvvetlendirecek ve adaleti hâkim kılacak, Müslümanlar kendisine tabi olacak ve bütün İslam ülkelerini hâkimiyeti altına alacaktır. Deccal'in zuhur edişi ve hadislerde bildirilen kıyametin diğer büyük alametleri Mehdi'den sonra ortaya çıkacaktır. İsa (Mesih) da Mehdi'den sonra gökten inip Deccal'i öldürecek veya Mehdi'nin zuhur edişiyle birlikte gökten inip Deccal'i öldürmesinde ona yardım edecek ve Mehdi'nin arkasında namaz kılacaktır. İbn-i Haldun hadis kitaplarında rivayet edilen bu bilgilerin senedlerini tetkik eder ve Mesih ve Mehdi konusunu tartışır (İbn-i Haldun, 2004). İslam dünyasında İbn-i Haldun'un Mukaddimesi hariç tutulursa rivayetlerin kapsamlı bir eleştirisi de yapılmamıştır (Kutlu, 2017). Philippe Hitti, *"mehdilik, mesihle ilgili fikirlerin bir aksinden ibarettir"* der ve aynı görüş Margoliouth

tarafından da paylaşıldıktan sonra ek olarak, "*ancak beklenen kurtarıcı için niçin mehdi unvanının alınmış olduğu hususu çözümlenememiş bir muammadır*" görüşü öne sürülüyorsa da, Avrupalı müsteşriklerin bu kanaatlerine katılmak pek mümkün görülmemektedir. Çünkü Müslümanlar arasında, Yahudilik ve Hristiyanlıktaki gibi "*beklenen bir kurtarıcı*" fikri bulunmakla birlikte, bu inanışta "Mesih" ve "Mehdi"nin şahsında ayrı ayrı roller yüklenmiş gibidir (Fırlı, 1982). Alevilik'te; Onikinci İmam Muhammed el-Mehdi'nin (M.868/869-?) kaybolması ile imamlığın son bulduğuna ancak onun diri olduğuna, zamanın sahibi (Sahibü'z-Zeman) Mehdi olduğuna ve zamanı geldiğinde tekrar yeryüzüne zuhur edeceğine inanılır (Galib et-Tavil, 2015:107; Ökten,2017: 40). Mehdinin zuhuru hakkında nakledilen birçok rivayetin etkisiyle olacaktır ki Selefiyye ile hadis âlimleri, Şia'nıkinden farklı da olsa âhir zamanda bir mehdinin geleceğini kabul etmişlerdir. Onların telakkisine göre kıyametin büyük alâmetlerinden biri olan mehdi, Muhammed b. Abdullah adıyla Hz. Hasan veya Hüseyin'in soyundan gelen bir ailenin çocuğu olarak Medine'de doğacak ve Mekke'de mehdiliğini ilân edecektir (Sarıkçıoğlu, 2003: 372).

Hadislerdeki Mesih ve Mehdi tasavvurları incelendiğinde kıyamete yakın bir zamanda Mesih gelişiyse Deccal'ı yenerek insanları kurtaracak olması, mehdinin de hidayete erdiren, doğru yola eriştiren kişi olmasının yanı sıra Mesih'in gelişini müjdeleyeceği ve haber vereceğine inanılmaktadır. Mesih ve Mehdi'ye farklı görevler yüklense de birbiri ile ilişkili olduğu görülmektedir. İslami gelenekte Mesih beklentisinin İsrailiyat kaynaklı olduğu, Mehdi beklentisinin de Şia'ya dayandığı yönünde önemli görüşler bulunmaktadır. İslam Tarihinin ilk dönemlerinden itibaren İslam toplumu içinde Mesih, Mehdi ve Mücehhid¹ gibi isimlerle kurtarıcı fikrinin ortaya çıktığı görülür. Özellikle Hz. Osman'ın halifeliğinin sonlarına doğru ortaya çıkan siyasi karışıklıklar ve iç savaşlar ile ardından Hz. Osman'ın şehadeti sonrası ortaya çıkan fitne ortamı siyasi mücadelelerle dini inançların desteğine olan ihtiyacı artırmış. Müslümanlar arasında Peygambersiz yaşama tecrübesinin zorluğu kurtarıcı beklentisi ile hafifletilmeye çalışılmıştır. Peygamberin manevi kurtarıcılığı, umutla beklenen Mehdi'nin gelişiyse ile gerçekleşeceği yönündeki inanç güçlenmiştir (Utku, 2017: 66).

Kurtarıcı Mehdi düşüncesinin temel itikadi bir mesele haline dönüştüğü en önemli İslam mezhebi İmamiyye Şia'sıdır. Onikinci İmam Muhammed El-Mehdi'nin gaybetinin iddia edildiği dönemden itibaren bir insan ömründen fazla bir zaman geçince beklenen Mehdilik vurgusu ile uzak hedefe dönüşmüştür. Yaşanan sosyo-ekonomik, kültürel ve dini şartlar neticesinde ulema bu sorunu gaib onikinci imamın tüm yetkilerini kullanılabileceği velayet-i fakih formülü ile çözmüştür (Hakyemez, 2017: 109). İslam dünyasında mehdi kavramına yönelik farklı yaklaşımlar olmasına rağmen mehdinin Hz. Muhammed'in tekrar dünyaya gelmiş hali oluşu (reincarnation) fikri ilk kez Limamou Laye (1844-1909) tarafından gündeme getirilmiştir. Batı Afrika'nın Senegal - Gambiya bölgesinde Lebu kabilesine mensup Limamou Laye ismiyle tanınan Libasse Thiaw, 24 Mayıs 1883'te kendisinin mehdi

¹ Kurtarıcının isimleri arasında "Müceddid" olmasının nedeni "Allah, her yüzyılda dini yenileyen (müceddid) birini gönderir." hadisine dayanmaktadır (Ebu Davud, Melahim:1).

olarak Hz. Muhammed'in yeryüzüne yeniden gelmiş hali olduğunu iddia etmiştir. Onun mehdilik iddiası 'mehdi' kavramının yeniden tanımlanmasına neden olmuştur (Douglas, 2019: 185). 19. Yüzyılda Hindistan'da ortaya çıkan dini karakterli bir hareket olan Kadiyaniliğin (daha sonraları Ahmediyye olarak bilinen) lideri Mirza Gulam Ahmed'dir. Kendi iddialarına göre o, bir müceddid, mehdi, mesih hatta nebi ve resuldür. Gulam Ahmed, Müslümanların beklediği Mehdi, Hristiyanların beklediği Mesih olmanın yanında Hinduların beklediği Krişna'dır (Yönem,2011: 181). IX. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren Endülüs'te yaşanan siyasi, toplumsal ve ekonomik nedenlere dayalı kötü şartlar halkta bir kurtarıcı beklentisine yol açmış ve İbnu'l-Kıtt iyiliği yayma, adaleti sağlama ve kötülüğü ortadan kaldırmak için kendisini Mehdi ilan etmiştir (Özdemir, 1999: 135). Yukarıda verilen örneklerin dışında İslam coğrafyasında kendisinin Mehdi olduğunu iddia eden Adnan Oktar, Serdar Çiftçi, İskender Evrenesoğlu gibi benzer şahıslar da ortaya çıkmakta (Akın, 2018) ve bu kişiler takipçileri üzerindeki çıkarları için mehdilik söylemlerini siyasi ve dini ideolojiler için bir istismar aracı olarak kullanmalarına neden olmaktadır. Ayrıca Sünni kültürde mehdilik iddiasıyla ortaya çıkan kişilerden hareketle beklenen kurtarıcının yaşayanlar arasından çıkacağı inanışı öne çıkarken Şia Müslümanlar'da ise bu beklentinin ölen bir kişinin (kayıp 12 İmam'ın) tekrar yeryüzüne gelişi olarak şekillendiği gözlemlenmektedir.

2. Metodoloji

Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde okuyan öğrencilerin kurtarıcı mehdi algısı, mehdilik konusundaki düşüncelerini ve bireysel ve toplumsal hayat üzerine yansımalarını tespit etmeye yönelik yapılan bu araştırmaya 111 öğrenci katılmıştır. Bu araştırma için kullanılacak anket soruları Sümer ve Aktaş'tan (2018) izin alındıktan sonra Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulunun 08.11.2019 tarih ve 05 sayılı kararı ile uygulanmıştır. Anket çalışmasına Mayıs-Haziran 2020 tarihlerinde Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde okuyan 120 öğrenci katılmıştır.

Tablo 1: Araştırmanın Çalışma Evreni

	Kadın	Erkek	Toplam
1. Sınıf	65	55	120
2. Sınıf	39	32	71
3. Sınıf	32	25	57
Toplam	136	112	248

Araştırmanın çalışma evrenini Hatay MKÜ İlahiyat Fakültesine 2019-2020 Akademik yılında kayıtlı 136 kız, 112 erkek olmak üzere toplam 248 öğrenci oluşturmaktadır. Araştırmaya yabancı uyruklu olup Türkçe hazırlık okuyan öğrenciler dâhil edilmemiştir. Anket verileri bilgisayar programı (SPSS.21) aracılığıyla değerlendirilmiştir. Ayrıca Hatay MKÜ İlahiyat Fakültesi 2017-2018 yılında eğitim ve öğretim faaliyetine başlaması nedeniyle araştırmaya ilk 3 sınıf kademesi katılmıştır. Araştırmanın yapıldığı 2019-2020 eğitim ve

öğretim yılında Hatay MKÜ İlahiyat Fakültesinde okuyan öğrencilerin sayısı toplam 248'tir. Bunların 120'si 1. Sınıflar, 71'i 2. Sınıf ve 57'si de 3. Sınıfa kayıtlıdır.

Araştırmanın temel hipotezleri şunlardır:

1. Araştırmaya katılan öğrencilerin kurtarıcı Mehdi beklentisi düşüktür.
2. Öğrencilerin kurtarıcı beklentisi cinsiyete göre değişir. Kadınlarda Mehdi'nin geleceğine yönelik beklenti oranı erkeklere göre daha yüksektir.
3. Araştırmaya katılan İlahiyat Fakültesi öğrencileri arasında Mehdi'nin geleceğine yönelik beklenti sınıf düzeyine göre değişir. İlahiyat eğitimine bağlı olarak sınıf kademesi arttıkça Mehdi beklentisinde azalma görülür.
4. Tarikat ve Cemaate bağlı olmaya karşı olumlu tutuma sahip olanlar arasında Mehdi'nin geleceğine yönelik beklentisi yüksektir.
5. İslam dünyasında görülen Mehdi beklentisi diğer inanç ve kültürlerden etkilenmiştir.

3. Bulgular

3.1. Demografik Bilgiler

Tablo 2: Örneklem Grubunun Cinsiyet ve Sınıflara Göre Dağılımı

Cinsiyet	1. Sınıf	2. Sınıf	3. Sınıf	Toplam
Kadın	21	23	27	71
	%18,9	%20,7	%24,3	%64
Erkek	6	15	19	40
	%5,4	%13,5	%17,1	%36
Toplam	27	38	46	111
	%24,3	%34,2	%41,4	%100

Araştırmanın örneklem grubu 71 kadın (%64) ve 40 erkek (%36) olmak üzere toplam 111 öğrenciden oluşmaktadır. Yukarıda (Tablo.1) görüldüğü üzere çalışma evreninde her sınıf kademesinde kadın öğrenci sayısının erkek öğrencilerden fazla olması örneklem grubuna da yansımıştır. Araştırmaya toplam 116 öğrenci katılmıştır ancak 5 anket formu eksik ya da hatalı olduğundan değerlendirmeye alınmamıştır. Araştırmanın çalışma evrenine göre örneklem grubunun temsil oranlarına bakıldığında ise 1. Sınıfların % 22,5'ine, 2. Sınıfların % 53,5'ine ve 3. Sınıfların % 80,7'sine karşılık gelmektedir.

Araştırmada cinsiyet ve sınıf kademesi dışında etkisi araştırılan bağımsız değişkenler arasında doğum yeri bölgesi, yerleşim yeri, ekonomik duruma da yer verilmiştir. Bunların dağılımına bakıldığında doğum yeri bölgesine göre en üstte sırasıyla Akdeniz bölgesi 71 (%34.2), Güneydoğu Anadolu Bölgesi 32 (%28.8) gelmektedir. Hatay'ın Akdeniz bölgesinde yer alması ve özellikle Güneydoğu Anadolu Bölgesinden okumaya gelen öğrencilerin sık olması burada etkili olduğu düşünülmektedir. Yerleşim yerine göre ise ilk sırada İlçe merkezinde 45 (%40.5), ikinci sırada il merkezinde 38 (%34.2) ve üçüncü sırada köyde kalanlar 28 (25.2) yer almaktadır. Araştırmaya katılanların ekonomik durumları

incelendiğinde orta gelir düzeyinin 87 (%78.4) öne çıktığı ve daha sonra iyi (%14.4) ve düşük 8 (%7.2) gelir düzeyine sahip oldukları görülmektedir.

Araştırmaya katılanların Mehdi beklentisine yönelik tutumlarını tespit etmek ve yorumlamaya katkı sağlaması için “*Dini bilginizin kaynağı nedir?*” şeklinde sorulan soruya %36 kişisel araştırmalarım cevabını verirken, Ailem şeklinde cevap verenlerin oranı %34.2, İlahiyatçılar cevabını verenlerin oranı %18, Diyanet cevabı verenlerin oranı %8.1 olurken en düşük oran Bağlı olduğum tarikat veya cemaat olarak %1.8’dir. Araştırmaya katılan öğrencilerin İlahiyat Fakültesine gelmeden önce nereden dini bilgiyi edindiklerini tespit etmek amacıyla “*Daha önce İlahiyat eğitimi nereden aldınız?*” şeklinde sorulan soruya %44.1 İmam Hatip Lisesi, %29.7 Kuran Kursu, %14.4 Ailem, %3.6 Medrese cevabını verirken %8.1 ise daha önce İlahiyat eğitimi almadığı yönünde görüş bildirmiştir. İlahiyat Fakültesine gelen öğrencilerin genellikle İmam-Hatip Lisesi mezunu olması ve Kuran Kursu’na gitmiş olmaları bu oranlara yansımış olup az sayıda öğrencinin (4 kişi) Medrese eğitimi aldığı da görülmektedir.

3.2. Beklenen Kurtarıcı (Mehdi) İnancı

Tablo 3: Mehdi’nin geleceğine inanıyor musunuz?

	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Evet	28	%25,2	%25,2	%25,2
Hayır	58	%52,3	%52,3	%77,5
Bilmiyorum	25	%22,5	%22,5	%100
Toplam	111	%100	%100	

Araştırmaya katılanlarda Mehdi beklentisinin olup olmadığını tespit etmek amacıyla sorduğumuz “*Mehdi’nin geleceğine inanıyor musunuz?*” sorusuna verilen cevaplar incelendiğinde, %52,3’lük kesim Mehdi’nin gelmeyeceğine inanırken, %25,2’si de Mehdi’nin geleceğine inanmaktadır. “Bilmiyorum” seçeneği işaretleyenlerin oranı ise %22,5’tir. Bu veriler ışığında araştırmaya katılanların yaklaşık ¼’ü Mehdi beklentisi inancına sahip olduğunu söylemek mümkündür.

Tablo 4: Mehdi’nin gelip gelmeyeceğine dair bilgi kaynağınız nedir?

	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Kişisel araştırmalarım	42	37,8	37,8	37,8
Ailem	6	5,4	5,4	43,2
İlahiyatçılar	34	30,6	30,6	73,9
Cemaat ve tarikat büyükleri	6	5,4	5,4	79,3
Diğer	9	8,1	8,1	87,4
Fikrim yok	14	12,6	12,6	100,0
Toplam	111	100,0	100,0	

Mehdi'nin geleceği yönünde yer alan bilgilerin kaynağı hakkında sorulan soruya verilen cevaplar incelendiğinde “kişisel araştırmalar” seçeneğinin %37,8 ile ilk sırada yer aldığı görülmektedir. Daha sonra “İlahiyatçılar” seçeneği %30,6 ile ikinci sırada yer alırken, “Cemaat ve Tarikat büyükleri” seçeneği %5,4 olduğu görülmektedir. Bu konuda görüş beyan etmeyenlerin oranı ise %12,6'dır.

Tablo 5: Mehdi ile ilgili rivayetler hakkında ne düşünüyorsunuz?

	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Gerçeği yansıtıyor	16	14,4	14,4	14,4
Uydurmadır	32	28,8	28,8	43,2
Kısmen doğrudur	37	33,3	33,3	76,6
Fikrim yok	26	23,4	23,4	100,0
Toplam	111	100,0	100,0	

Mehdi hakkında yer alan rivayetlerin doğruluğu konusunda araştırmaya katılanların %14,4'ü “gerçeği yansıttığını” ve % 33,3'ü “kısmen doğru olduğunu” beyan ederken % 28,8'i “uydurma olduğunu” ve %23,4'ü de bu konuda görüş bildirmemiştir.

3.2. Beklenen Kurtarıcının (Mehdi) Kimliği ve Görevi

Tablo 6: “Mehdi” denilince aklınıza ne geliyor?

	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Kıyamete yakın bir zamanda gelip düzeni sağlayacak büyük kurtarıcı	43	38,7	38,7	38,7
Her asrın Müceddidi	6	5,4	5,4	44,1
İnsanların kendini avutmak için uydurduğu hayali zat	44	39,6	39,6	83,8
Diğer	11	9,9	9,9	93,7
Fikrim yok	7	6,3	6,3	100,0
Toplam	111	100,0	100,0	

Beklenen kurtarıcı olarak Mehdi'nin kimliğine yönelik “Mehdi denilince aklınıza ne geliyor?” sorusuna katılımcıların %38,7'si Mehdi'yi, “kıyamete yakın bir zamanda gelip düzene sağlayacak büyük kurtarıcı” olarak tanımlarken %39,6'sı ise aksi yönde Mehdi'nin “insanların kendini avutmak için uydurduğu hayali bir zat” olarak algılamaktadır. Az sayıda katılımcı ise Mehdi'yi “her asrın müceddidi” %5,4 olarak tanımlamaktadır.

3.3. Beklenen Kurtarıcı (Mehdi) İnanışının Nedenleri

Tablo 7: Mehdi düşüncesinin yaygın hale gelmesinde sizce etkili olan faktör nedir?

	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Mehdilikle ilgili kitaplar	9	8,1	8,1	8,1
Şifahi bilgiler	22	19,8	19,8	27,9
Tarikat/Cemaat	44	39,6	39,6	67,6
Dini içerikli TV programları	12	10,8	10,8	78,4
Diğer	13	11,7	11,7	90,1
Fikrim yok	11	9,9	9,9	100,0
Toplam	111	100,0	100,0	

Mehdi-lik düşüncesinin toplumda yaygınlaşması konusunda etkili faktörler arasında “Tarikat ve Cemaatler” %39,6 ile ilk sırada yer alırken “Şifahi bilgiler” %19,8 ikinci sırada, “Dini içerikli TV programları” %10,8 üçüncü sırada olduğu katılımcılar tarafından ifade edilmiştir. Özellikle “Tarikat ve Cemaat” seçeneği ile “Şifahi bilgiler” seçeneğinin öne çıkması birbirini destekler nitelikte görülebilir. Cemaat ve Tarikatlara katılan insanların sorgulama ve eleştiri eksikliğinin de etkisiyle grup liderinin söylediklerine itibar edilmesinin yanı sıra farklı kanallardan elde edilen şifahi bilgilerle desteklenmesi Mehdi-lik düşüncesinin ortaya çıkmasında etkili olmaktadır.

3.4. Beklenen Kurtarıcı (Mehdi) İnanışının Sosyo-Psikolojik Etkisi

Tablo 8: Mehdi’nin Geleceği Düşüncesi Bireysel Olarak Sizi Nasıl Etkilemektedir?

	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Olumlu	15	13,5	13,5	13,5
Kısmen olumlu	12	10,8	10,8	24,3
Olumsuz	7	6,3	6,3	30,6
Etkisiz	72	64,9	64,9	95,5
Fikrim yok	5	4,5	4,5	100,0
Toplam	111	100,0	100,0	

Araştırmaya katılanların bireysel olarak %64,9’u Mehdi’nin geleceği düşüncesinden etkilenmediğini beyan ederken, %13,5’i olumlu, %10,8’i de olumlu etkilendiğini ifade

etmiştir. Bunların dışında %6,3'ü ise Mehdi'nin geleceği düşüncesinden olumsuz şekilde etkilendiği görülmektedir.

Tablo 9: Sizce “Mehdi gelecek” düşüncesinin Müslüman toplumuna etkisi hangi yöndedir?

	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Olumlu	34	30,6	30,6	30,6
Olumsuz	48	43,2	43,2	73,9
Etkisiz	29	26,1	26,1	100,0
Toplam	111	100,0	100,0	

Araştırmaya katılanların beklenen kurtarıcı Mehdi'nin geleceği düşüncesinin Müslüman toplum üzerinde %43,2'si “*olumsuz*” bir etkisi olduğunu ifade ederken %30,6'sı “*olumlu*” yönde bir etkisi olduğunu savunmaktadır. Bunların dışında “etkisi yoktur” seçeneğini işaretleyenlerin oranı ise %26,1'dir.

Tablo 10: “Mehdinin geleceğine inanmak, sıkıntılı ve buhranlı dönemlerde insanı rahatlatır” önermesine katılıyor musunuz?

	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Katılıyorum	17	15,3	15,3	15,3
Kısmen katılıyorum	34	30,6	30,6	45,9
Kararsızım	12	10,8	10,8	56,8
Katılmıyorum	41	36,9	36,9	93,7
Kısmen katılmıyorum	5	4,5	4,5	98,2
Fikrim yok	2	1,8	1,8	100,0
Toplam	111	100,0	100,0	

“Mehdi'nin geleceğine yönelik inanışın sıkıntılı ve buhranlı dönemlerde insanları rahatlattığı yönündeki görüşe katılımcıların %36,9'u “*katılmıyorum*” ve “%4,5'i “*kısmen katılmıyorum*” seçeneğini işaretlerken, %15,3'ü “*katılıyorum*” ve %30,6'sı “*kısmen katılıyorum*” cevabını vermiştir. “*Kararsızım*” seçeneğini ise işaretleyenlerin oranı %10,8'dir.

Buradan hareketle katılımcıların yaklaşık %45'inin Mehdi beklentisinin zor zamanlarda insanları rahatlatığı yönündeki görüşe katıldığı görülmektedir.

Tablo 11: “Mehdi, bizim tembelliğimizdir” yargısı hakkında ne düşünüyorsunuz?

	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Katılıyorum	51	45,9	45,9	45,9
Kısmen katılıyorum	28	25,2	25,2	71,2
Kararsızım	3	2,7	2,7	73,9
Katılmıyorum	18	16,2	16,2	90,1
Kısmen katılmıyorum	2	1,8	1,8	91,9
Fikrim yok	9	8,1	8,1	100,0
Toplam	111	100,0	100,0	

“Mehdi beklemek, bizim tembelliğimizdir” görüşüne katılımcıların toplam %68,1’i “katılıyorum” ve “kısmen katılıyorum” seçeneğini işaretlerken, “katılmıyorum” ve “kısmen katılmıyorum” cevabını verenlerin oranı ise toplam %18’dir. Bu görüşe katılıp katılmama konusunda “kararsız” kalanların oranı ise %2,7’dir. Bu verilerden hareketle Mehdi beklemek ile insanların tembelliği arasında bir ilişki olduğu ön plana çıkmaktadır.

3.5. Beklenen Kurtarıcı (Mehdi) İnanışının Diğer Dinlerle İlişkisi

Tablo 12: İslam inancındaki “Mehdi anlayışının” diğer dinlerden etkilendiğini düşünüyor musunuz?

	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Evet	46	41,4	41,4	41,4
Hayır	17	15,3	15,3	56,8
Kısmen etkilenmiştir	32	28,8	28,8	85,6
Bilmiyorum	16	14,4	14,4	100,0
Toplam	111	100,0	100,0	

İslam inancındaki Mehdi düşüncesinin diğer dinlerde yer alan kurtarıcı beklentisi ile aralarında bir ilişkinin olup olmadığına yönelik katılımcıların cevapları incelendiğinde %41,4'ü “*Evet*” etkilenmiştir, %28,8'i “*Kısmen etkilenmiştir*” cevaplarını verirken, %15,3'ü “*Hayır*” aralarında bir etkileşim yoktur cevabını vermiştir. Bu konuda bir bilgisi olmadığını belirtenlerin oranı ise %14,4'tür.

Tablo 13: Ehl-i Sünnet'teki Mehdi anlayışı ile Şia'daki mehdi anlayışı hakkında ne düşünüyorsunuz?

	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Aynı	3	2,7	2,7	2,7
Farklı	35	31,5	31,5	34,2
Birbirinden etkilenmiştir	36	32,4	32,4	66,7
Fikrim yok	37	33,3	33,3	100,0
Toplam	111	100,0	100,0	

Tablo.12'de İslam düşüncesinin diğer dinlerdeki kurtarıcı beklentisi etkileşimine odaklanılırken Tablo.13'te ise İslam düşüncesi içinde iki ekol olarak ortaya çıkan Sünni ve Şia mezhebinde görülen kurtarıcı beklentisi ilişkisi hedeflenmiştir. İki mezhebin Mehdi anlayışlarının “*farklı*” olduğunu savunanların oranı %31,5, “*birbirinden etkilenmişlerdir*” diyenlerin oranı %32,4 iken aynı olduğu görüşünü bildirenlerin oranı ise %2,73de kalmıştır.

3.6. Beklenen Kurtarıcı (Mehdi) İnanışı ve İlahiyat Eğitimi İlişkisi

Tablo 14: İlahiyat fakültesine geldikten sonra Mehdi algınızda bir değişiklik oldu mu?

	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Evet	53	47,7	47,7	47,7
Hayır	48	43,2	43,2	91,0
Fikrim yok	10	9,0	9,0	100,0
Toplam	111	100,0	100,0	

Araştırmaya katılan öğrencilerin Mehdi algısı üzerinde İlahiyat Fakültesinde aldıkları eğitimin etkisinin olup olmadığını tespit etmek amacıyla sorulan soruya verilen yanıtlar

incelendiğinde “Evet” değişiklik oldu diyenlerin oranı %47,7, “Hayır” değişiklik olmadı diyenlerin oranı ise %43,2’dir. Bu konuda fikir beyan etmeyenlerin oranı ise %9’dur.

Tablo 15: İlahiyat Fakültesi mehdi anlayışınız üzerinde nasıl bir etki yaptı?

	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Mehdi'nin gelip gelmeyeceği ile fikrim yoktu. Artık geleceğine inanıyorum	3	2,7	5,7	5,7
Mehdi'nin gelmeyeceğine olan inancım daha da pekişti.	25	22,5	47,2	52,8
Mehdi'nin geleceğine yönelik inancım iyice pekişti.	3	2,7	5,7	58,5
Mehdi konusundaki rivayetlerin uydurma olduğunu öğrendim.	22	19,8	41,5	100,0
Toplam	53	47,7	100,0	
Değişmedi ve fikrim yok yanıtı verenler	58	52,3		
Toplam	111	100,0		

İlahiyat Fakültesine geldikten sonra Mehdi algısında değişiklik olduğunu beyan eden (bkz. Tablo.14, Evet: %47,7) katılımcıların nasıl etkilendiği konusunda verilen cevaplar incelendiğinde “Mehdi gelmeyeceğine olan inancım daha da pekişti” diyenlerin oranı %22,5 ve “Mehdi konusundaki rivayetlerin uydurma olduğunu öğrendim” diyenlerin oranı %19,8’dir. “Mehdi’nin gelip gelmeyeceğine yönelik fikrim yoktu. Artık geleceğine inanıyorum” diyenlerin oranı %2,7 ve “Mehdi’nin geleceğine yönelik inancım iyice pekişti” diyenlerin oranı %2,7 olduğu tespit edilmiştir. Bulgulardan hareketle İlahiyat Fakültesinde alınan eğitimin katılımcıların Mehdi beklentisinde azalmaya (%42,3) neden olduğu görülmektedir.

3.7. Hipotezlerinin Sınanması ve Yorumlanması

Araştırmanın başlangıcında beş ayrı hipotez öne sürülmüştür. H1, H2 ve H3 hipotezlerinin sınanmasında Ki Kare Testi analizi SPSS.21 yardımıyla değerlendirilerek yorumlama yapılmıştır. Ki kare testinde iki değişken arasında anlamlı bir ilişki kabul edilebilmesi için p değerinin ,005’ten düşük olması aranmaktadır.

H1. “Araştırmaya katılanların kurtarıcı Mehdi beklentisi düşüktür.” Hipotezi, Tablo.3’te elde edilen bulgulara göre doğrulanmıştır. Araştırmaya katılan 111 öğrencinin sadece %25,2’si (28 kişi) beklenen kurtarıcı inancına sahipken %52,3’ünde (58 kişi) kurtarıcı bekleme inancı görülmez. Buradan hareketle İlahiyat Fakültesinde okuyan öğrenciler arasında kurtarıcı beklentisi inancının düşük olduğu kanıtlanmıştır.

H2. “Öğrencilerin kurtarıcı beklentisi cinsiyete göre değişir. Kadınlarda Mehdi’nin geleceğine yönelik beklenti oranı erkeklere göre daha yüksektir.” Hipotezi, Kurtarıcı Beklentisi İnancı ile Cinsiyet değişkeni çapraz değerlendirildiğinde Kurtarıcı bekleyen öğrencilerin %57,1’i kadınlardan (16 kişi), %42,9’u da erkeklerden (12 kişi) oluşurken; Kurtarıcı beklentisine sahip olmayanlar arasında ise kadınların oranı 65,51, erkeklerin oranı ise %34,48’tir. Ki Kare testine göre p değeri ,441 sonucuna göre Cinsiyet ile Mehdi beklentisi arasında anlamlı bir fark görülmemiştir. Ancak, kurtarıcı beklentisine sahip öğrenciler arasında kadınların erkeklere göre yüksek olduğu sonucuna ulaşılmış olup hipotezimiz kısmen doğrulanmıştır.

H3. “Araştırmaya katılan İlahiyat Fakültesi öğrencileri arasında Mehdi’nin geleceğine yönelik beklenti sınıf düzeyine göre değişir. İlahiyat eğitimine bağlı olarak sınıf kademesi arttıkça Mehdi beklentisinde azalma görülür.” Hipotezi, Kurtarıcı Beklentisi İnancı ile Sınıf Kademesi değişkeni çapraz değerlendirildiğinde Kurtarıcı bekleyen öğrencilerin %50’si (14 kişi) 1. Sınıf, %39,3’ü (11 kişi) 2. Sınıf ve %10,7’si (3 kişi) 3. Sınıf olduğu tespit edilmiştir. Kurtarıcı beklentisine sahip olmayanların ise %6,89’u (4 kişi) 1. Sınıf, % 32,75’i (19 kişi) 2. Sınıf ve % 60,34’ünün (35 kişi) de 3. Sınıf olduğu görülmektedir. İki değişken arasındaki p değeri ,000 olduğundan Sınıf kademesi ile Kurtarıcı beklentisi inancı arasında anlamlı bir fark görülmekte olup bu sonuca göre İlahiyat Fakültesinde okuyan öğrencilerin sınıf kademesi arttıkça Kurtarıcı bekleme inancı azalmaktadır.

H4. “Tarikat ve Cemaate bağlı olmaya karşı olumlu tutuma sahip olanlar arasında Mehdi’nin geleceğine yönelik beklentisi yüksektir.” Hipotezi, Kurtarıcı beklentisi ile Tarikat ve Cemaatlere bağlı olma tutumu ile çapraz değerlendirildiğinde Kurtarıcı bekleyenlerin %46,4’ü (13 kişi) “şart değil ama olabilir” seçeneğini işaretlemiş olup; Kurtarıcı beklentisi inancına sahip olmayanların ise %31,3’i (18 kişi) de aynı görüştedir. “Gerekli görmüyorum ama saygılıyım” diyenlerin %32,1 (9 kişi) kurtarıcı beklentisine sahipken %53,44’ü kurtarıcı beklentisi inancına sahip değildir. Ki Kare testi p değeri ,676 sonucuna göre Kurtarıcı beklentisi ile Tarikat ve Cemaatler bağlı olma arasında anlamlı bir ilişki kurulamamıştır.

H5. “İslam dünyasında görülen Mehdi beklentisi diğer inanç ve kültürlerden etkilenmiştir.” Hipotezi, Tablo. 12’ye göre İslam düşüncesindeki Mehdilik anlayışının diğer dinlerde görülen kurtarıcı beklentisinden etkilendiğini düşünenlerin oranı toplamda %70,2 olarak karşımıza çıkmakta olup buna göre hipotezimiz doğrulanmıştır.

4. Sonuç ve Tartışma

Bu araştırmada, İlahiyat Fakültesinde okuyan öğrencilerin beklenen kurtarıcı inancı İslam geleneği içinde tezahür eden Mehdi-lik düşüncesi özelinde incelenmiştir. Nicel araştırmaya uygun olarak hazırlanan ankette kurtarıcı Mehdi beklentisi inancı, Mehdi’nin kimliği, Mehdilik düşüncesinin bilgi kaynakları, Mehdi düşüncesinin tarihsel ve toplumsal

geçmiş ve diğer inançlarda görülen kurtarıcı beklentisi ile ilişkisini yönelik sorulara yer verilmiştir. Anket soruları ile İlahiyat Fakültesinde okuyan öğrencilerin kurtarıcı Mehdi beklentisine yönelik görüş ve tutumları incelenmiştir.

Araştırma sonuçlarına göre Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde okuyan öğrencilerin Mehdi beklentisi inancı %25,2'dir. Bu sonuç bizim hipotezimi doğrular niteliktedir. Bu konuda yapılan başka bir çalışmada da benzer sonuçlar elde edilmiştir. Sümer ve Aktaş'ın (2018) Siirt İlahiyat Fakültesi öğrencileri üzerinde yaptığı çalışmada Mehdi beklentisi %32,5 çıkmıştır.

Araştırmaya katılanların kurtarıcı Mehdi beklentisi inancı ile cinsiyet arasında anlamlı bir fark görülmemiştir ancak kurtarıcı beklentisine sahip öğrenciler arasında kadınların oranı (%57,1) erkeklerden (%42,9) yüksektir. Katılımcıların sınıf kademesine göre Mehdi beklentisi incelendiğinde Kurtarıcı bekleyen öğrencilerin %50'si (14 kişi) 1. Sınıf, %39,3'ü (11 kişi) 2. Sınıf ve %10,7'si (3 kişi) 3. Sınıf olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuçlara göre İlahiyat eğitimi Kurtarıcı beklentisi inancı üzerinde etkili olduğu ve İlahiyat Fakültesinde okuyan öğrencilerin sınıf kademesi arttıkça Mehdi beklentisine yönelik inanış oranı azalmaktadır. Mehdi'nin geleceği yönündeki bilgilerin kaynağı konusunda "Kişisel araştırmalar" (%37,8) ve "İlahiyatçılar" (%30,6) seçeneği öne çıkmaktadır. Araştırmaya katılan öğrencilerin Mehdi denildiğinde akıllarına ilk olarak "Kıyamete yakın bir zamanda gelip düzeni sağlayacak büyük kurtarıcı" gelmektedir. Bu düşüncenin öne çıkmasında öğrencilerin dini bilgi kaynakları arasında "Cemaat ve Tarikatlar" ile "Şifahi Bilgiler" seçeneği öne çıkmaktadır. Ayrıca araştırmaya katılan öğrencilerin genelde doğu ve güneydoğu illeri ile Hatay'a komşu illerden olmaları hem Türkiye'nin sosyo-kültürel dinamikleri hem de öğrencilerin aile yapılarının ve yetiştikleri ortamdan edindikleri bilgi ve tecrübelerle İlahiyat Fakültesine gelmeleri araştırma sorularına verilen cevapları etkilediği şeklinde sosyolojik yorumda bulunabiliriz.

Araştırmaya katılan öğrenciler İslam inancındaki "Mehdi anlayışının" diğer dinlerin gelenek ve kültüründen etkilendiğini (%41,4) düşünmektedirler. İslam geleneği içinde ortaya çıkan Sünni ve Şia mezheplerinin kurtarıcı beklentisi anlayışlarının birbirinden farklı olduğunu savunanların oranı %31,5 olurken bu iki anlayışın birbirinden etkilendiğini düşünenlerin oranı ise %32,4'tür.

Öneri olarak diyebiliriz ki, kurtarıcı beklentisi inancı bir inanç meselesi yerine insani bir arayışın ürünü olarak telakki edilmesi konunun anlaşılması adına daha sağlıklı olacaktır. Kurtarıcı beklentisi inancı farklı dini geleneklere sahip toplumlarda yer alması nedeniyle tarihi, kültürel ve dini açıdan disiplinler arası bakış açısıyla kurtarıcı beklentisinin ortak nedenleri ve sonuçlarını mukayese edecek yeni araştırmalara ihtiyaç bulunmaktadır.

Kaynaklar

- Adıbelli, R. (2016). "İsa'nın "Maşiah"a Dönüşümü: Mesihî Yahudilikte Mesihlik Fenomeni", *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, Cilt.5, Sayı.2, 242-270.
- Ayğan, F. (2019). "Geleceğe Dönük Kurtarıcı Beklentisinin Apokaliptik Temelleri: Mesih/Mehdi Tasavvuruna İlişkin Bir Analiz". *Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 6 / 2, 225-259.
- Batuk, C. (2003). *Tarihin Sonunu Beklemek, Ortadoğu Dinlerinde Eskatoloji Mitosları*, İstanbul: İz Yayıncılık.
- Baybal, S. (2002). *İbrahimi Dinlerde Mesih'in Dönüşü*, Konya: Yediveren Kitap.
- Çelgin, G. (2018). *Eski Yunanca Türkçe Sözlük*, İstanbul: Alfa Yayıncılık.
- Douglas, T. (2019). Redefining al-Mahdi: The Layennes of Senegal. *Darulfunun İlahiyat*, 30 (1), 171-186. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/darulfunun/issue/46747/586286>.
- Fırlalı, E. R. (1982). "Mesih ve Mehdi İnancı Üzerine (Mezhepler Tarihi Açısından Bir Bakış)". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 25 (1), 179-214. <http://dergipark.gov.tr/auifd/issue/40701/490373>.
- Gündüz, Ş. (2007). "Sabiilik", *Yaşayan Dünya Dinleri*, İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Gündüz, Ş. (2017). "Mehdi" ve "Mesih" mad. *Din ve İnanç Sözlüğü*, İstanbul: Vadi Yayınları.
- Hakyemez, C. (2017). "Şia'da Beklenen Kurtarıcı İnancı ve Günümüzdeki Yansımaları", *Beklenen Kurtarıcı İnancı Çalıştay ve Sempozyum Kitabı*, İstanbul: KURAMER Yayınları.
- Harman, Ö. Faruk (2017). "Beklenen Kurtarıcı İnancının İslam Öncesi Dini Arka Planı", *Beklenen Kurtarıcı İnancı Çalıştay ve Sempozyum Kitabı*, İstanbul: KURAMER Yayınları.
- İbn-i Haldun (2004). *Mukaddime*, Cilt.1, Çeviren: Kandemir, H. Ankara, Yeni Şafak Yayıncılık.
- İzmirli, İ. Hakkı (2010). "Mehdi Meselesi", Sadeleştiren: Ali Duman, Yıl.3, C.3, S.6, Temmuz-Aralık, 339-346.
- İzzetbegoviç, A. (2010). *İslam Deklarasyonu*, İstanbul: Fide Yayıncılık
- Kirman, M A. (2016). *Din Sosyolojisi Sözlüğü*, Adana: Karahan Kitabevi.
- Kutlu, S. (2017). "Beklenen Kurtarıcı İnancına Dayalı Siyasi ve Dini Hareketlerde Mehdi Tipolojileri", *Beklenen Kurtarıcı İnancı Çalıştay ve Sempozyum Kitabı*, İstanbul: KURAMER Yayınları.
- Ökten, A. İhsan (2017). *Anadolu'nun Sırlı Aynası: Arap Alevileri (Nusayriler)*, Adana: Karahan Kitabevi.
- Özdemir, M. (1999). "Endülüs'te Bir Emevi Mehdisi", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, cilt: XXXIX, 115-135.
- Rahman, F. (2004). *İslam*, Çev. Mehmet Dağ & Mehmet Aydın, (7. Basım) Ankara: Ankara Okulu.
- Sarıkcıoğlu, E. (1980). Buda Dininde Mehdi İnancı ve Buda'dan Bir Rivayet. *Atatürk*

- Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 0 (4), 0-0. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/atauniilah/issue/2744/36581>.
- Sarıkcıoğlu, E. (2003). "Mehdi" mad. TDV İslam Ansiklopedisi, 28. Cilt. Ankara: TDV Yayınları.
- Sümer, N. & Aktaş, A. (2018). "İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Mehdi Algısı (Siirt Üniversitesi Örneği)", *Siirt İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt.5, Sayı.1, 73-96.
- Şahin, N. (2001). *Zeus'un Anadolu Kültleri*, İstanbul: Suna-İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Şeriati, A. (1991). *Bekleyiş-Karşı Tepki Dini*, Ankara: Nüans Yayınevi.
- Utku, N. Şahin (2017). "Beklenen Kurtarıcı İnancının Siyasi-Dini İdeoloji Olarak Ortaya Çıkışı", *Beklenen Kurtarıcı İnancı Çalıştay ve Sempozyum Kitabı*, İstanbul: KURAMER Yayınları.
- Wach, J. (2004). "Dinler Tarihinde Kurtarıcı" Çev. Ali Coşkun, *Dinler Tarihi*, (Çev: Fuat Aydın), İstanbul.
- Weber, M. (1998). *Sosyoloji Yazıları*, Çev: Taha Parla, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Yönem, A. (2011). "Kadiyânîlik Bağlamında Mehdilik". *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 13 / 24 (Aralık): 175-191.
- Yücel, A. (2017). "Mehdi Hadislerinin Temel Hadis Kaynaklarındaki Anlamı", *Beklenen Kurtarıcı İnancı Çalıştay ve Sempozyum Kitabı*, İstanbul: KURAMER Yayınları.

Theology Faculty Students' Perception of the Expected Savior (Mahdi) (The Sample of Hatay Mustafa Kemal University)

Abstract

In the history of humanity, a religious belief is found in nearly all societies. Under the influence of different reasons, people believe that a savior will come and save them from the situation they are in, especially in difficult times. Although socio-psychological reasons come to the fore in the expectation of the savior, religious/theological references are also effective. Although the expectation of the Savior generally concerns disciplines in the field of religious sciences, it is of particular interest to the History of Religions. While the expectation of a savior is seen in every period of human history, it is seen that the expectation for the future of an orderly figure is increasing, especially soon. Apart from historical, cultural, and psychological reasons, religious/theological reasons are also effective in the expectation of the Savior. Waiting for a savior based on religious references is associated with the apocalypse in a soteriological sense. In the History of Religions tradition, it is seen that those left behind after the death of the founder of the religion began to search for a charismatic leader. The expected savior belief found in all religious and cultural traditions has manifested as the Messiah or Mahdi in the Islamic tradition. The subject of this study includes the belief of the expected savior (Mahdi) seen in the Islamic tradition and is limited to the students of the Faculty of Theology as the universe of study. The purpose of this study is to determine the expectation of the savior Mahdi by students studying at the Faculty of Theology and whether or not theology education affects the savior belief. The independent variables whose effects on the expectation of the Mahdi are investigated include gender, class level, place of birth, place of residence, and economic status. The research was prepared by the quantitative method and the questionnaire questions used were applied with the necessary permission from Sümer and Aktaş (2018) and the Ethics Committee. According to the results, the Mahdi expectation of the students studying at the Faculty of Theology is 25.2%. While there is no significant gender-based difference in the expected savior belief, there is differentiation according to the grade level. It has been determined that as the education received in the Faculty of Theology increases, there is a decrease in the expected savior (Mahdi) belief of the students. As a suggestion, we can say that the belief of savior expectation is considered as the product of a humanitarian quest rather than a matter of belief, to understand the subject. Since the belief of a savior expectation exists in societies with different religious traditions, there is a need for new researches to compare the common causes and consequences of savior expectation from an interdisciplinary perspective from historical, cultural, and religious aspects.

Keywords: Mahdi • The Expected Savior • Islam • Theology • Salvation.